

De auteursrechtelijke bibliotheek-exceptie van morgen

In de 'library without walls' leest iedereen alles op afstand. Dat althans is het simpele beeld dat velen ervan hebben. Maar welke blokkades werpt het auteursrecht op? Kunnen de bibliotheken rekenen op voortzetting van hun begunstigde uitzonderingspositie in het auteursrecht?

Het klinkt misschien wat paradoxaal, maar sinds de invoering van het leenrecht – de verplichting voor openbare bibliotheken om een auteursrechtelijke vergoeding te betalen voor het uitlenen van boeken – blijkt uit de Nederlandse auteurswet dat bibliotheken een begunstigde uitzonderingspositie innemen in het auteursrecht. Openbare bibliotheken hoeven namelijk 'slechts' een billijke vergoeding te betalen aan de Stichting Leenrecht. Hun activiteiten zijn uitgezonderd van het verbodsrecht dat (auteurs)rechthebbenden hebben ten aanzien van andere vormen van 'voor een beperkte tijd voor gebruik ter beschikking stellen' en van andere vormen van openbaar maken van hun werk.

De hoofdregel van het auteursrecht is dat auteurs een verbodsrecht hebben ten aanzien van het verveelvoudigen en openbaar maken van hun werk. Tot 1996 werd het verhuren en uitlenen in het Nederlandse auteursrecht niet als een vorm van openbaar maken gekwalificeerd, en was er om die reden geen auteursrechtelijk verbodsrecht (en ook geen vergoedingsrecht) op van toepassing. Op 29 december 1995 is in die situatie

Mr. D.J.G. Visser is advocaat bij Stibbe Simont Monahan Duhout te Amsterdam en universitair docent bij de afdeling Auteurs- en informatierecht van de Rijksuniversiteit Leiden. Hij hoopt op 18 maart 1997 te promoveren op een proefschrift over de exploitatierechten van de auteur in het tijdperk van digitale informatie.

verandering gekomen: verhuren en uitlenen worden aangemerkt als vormen van openbaar maken en vallen (dus) als regel onder het verbodsrecht van de auteur. Ten behoeve van openbare bibliotheken is er echter tegelijkertijd een uitzondering geformuleerd, die het verbodsrecht omzet in een vergoedingsaanspraak. Een dergelijke beperking op het auteursrecht ten gunste van bibliotheken wordt wel een 'bibliotheek-exceptie' genoemd. De leenrechtregeling is de eerste bibliotheek-exceptie die expliciet in de Nederlandse auteurswet is opgenomen.

Beperkingen

In de Nederlandse auteurswet is wel al eerder een beperking op het verbodsrecht van de auteur opgenomen die impliciet bedoeld is voor bibliotheken en hun gebruikers: de vrijstelling van het kopiëren voor eigen gebruik. Binnen bepaalde grenzen is het toegestaan (in bibliotheken) fotokopieën voor eigen gebruik te (laten) maken. Deze regeling heeft in het verleden niet veel problemen opgeleverd en leek algemeen aanvaard. De opkomst van de 'document delivery' heeft daar echter verandering in gebracht. Het op verzoek toezenden van kopieën neemt een steeds grotere vlucht en wordt door uitgeverij in toenemende mate als schadelijk ervaren. Het toezenden gebeurt ook met behulp van steeds geavanceerdere technieken. De bestelling en afhandeling per post is gevolgd door die per fax, die op zijn beurt weer gevolgd wordt door bestelling en levering per e-mail. Het einde van deze ontwikkeling lijkt het on line aanbieden van full-text databanken waaruit gedownload kan worden.

Bibliotheken en andere 'docdellers' beroepen zich bij al deze nieuwe diensten (nog) steeds op de bepaling in de auteurswet die betrekking heeft op het kopiëren voor eigen gebruik. Uitgeverij stellen daar tegenover dat een uitleg van de betreffende bepaling die dit soort diensten toestaat in strijd is met het internationale auteursrechtverdrag, de Berner Conventie.

Het aanbieden van een full-text on line databank met de mogelijkheid daaruit te downloaden zal in de toekomst de belangrijkste vorm van exploitatie van informatie zijn. Het is ook zonder kennis van de Berner Conventie of van het auteursrecht niet moeilijk om te bedenken dat een dergelijke dienst niet in zijn geheel uitgezonderd kan zijn van het auteursrecht: als de belangrijkste exploitatievorm uitgezonderd is van het auteursrecht, valt er voor de auteur en de uitgever niets meer te verdienen.

Vergoeding?

Op het eerste gezicht zou men kunnen denken dat voor het on line beschikbaar stellen een oplossing gevonden kan worden vergelijkbaar met die van de leenrechtregeling: het verbodsrecht zou ten behoeve van bibliotheken kunnen worden omgezet in een vergoedingsaanspraak. Bij nadere beschouwing blijkt dat echter geen optie, althans in ieder geval niet voor recente, waardevolle informatie. Er is een belangrijk verschil tussen uitlenen en on line beschikbaar stellen. In het papieren tijdperk is het uitlenen geen grote bedreiging voor de primaire exploitatie, te weten de verkoop van abonnementen of boeken, omdat er veel ondernemingen, instellingen en particulieren zijn die de voorkeur geven aan het kopen en behouden van de exemplaren. In het digitale tijdperk is het on line beschikbaar stellen door bibliotheken in principe een volledige vervanging voor de primaire exploitatie, te weten het on line beschikbaar stellen door de uitgever. Met andere woorden: het on line beschikbaar stellen door bibliotheken is (een vorm van) primaire exploitatie. Voor de primaire exploitatie van een informatieproduct geldt (in een markteconomie) dat de producent ervan zelf de prijs kan vaststellen. Dat is de basisgedachte achter het auteursrechtelijk verbodsrecht. Zonder de mogelijkheid van prijsdifferentiatie is concurrentie op kwaliteit en investering in informatieproducten niet waarschijnlijk.

Wanneer een bibliotheek informatie tegen betaling van een bepaalde vaste billijke vergoeding on line beschikbaar mag stellen, kan de auteur of de uitgever dezelfde informatie uiteraard niet meer tegen een hogere prijs (zelf) on line beschikbaar stellen. Iedere aandrang te investeren in kwalitatief goede informatieproducten zou wegvallen omdat daarvoor geen hogere prijs gevraagd kan worden. Om die reden is het niet wenselijk voor de primaire exploitatie van recente, waardevolle informatie een vergoedingsrecht in de plaats te stellen van het verbodsrecht.

Beschikbaar stellen

Naast de parallel met het uitlenen van exemplaren wordt het on line beschikbaar stellen vaak vergeleken

Auteursrecht in Nederland (vervolg)

tingen alsmede het namens deze stichtingen onderhandelen over tarieven, het sluiten van incasso-overeenkomsten en het innen en verdelen van vergoedingen in verband met de voor gebruik van beschermde werken wettelijk vereiste toestemmingen.

VI. ENKELE ANDERE ORGANISATIES

Stichting Auteursrechtbelangen

postbus 725
1180 AS Amstelveen
tel. 020-5 40 74 05

Voorzitter: mr. R.A.E. Stuyt. In 1984 opgericht samenwerkingsverband van zo'n vijftientig organisaties van auteurs, producenten en andere belanghebbenden bij het auteursrecht en naburige rechten. *Doel:* het in praktische zin verbeteren van de mogelijkheden tot uitoefening van het auteursrecht (met inbegrip van eventuele daaraan verwante rechten) en het beschermen van de positie van de rechthebbenden krachtens zulk recht en hun rechtverkrijgenden, mede gelet op de redelijke belangen van de overige belanghebbenden bij zulke bescherming.

Stichting Auteursrechtmanifestaties

postbus 2184
1180 ED Amstelveen
tel. 020-5 40 74 05

Voorzitter: prof. mr H. Cohen Jehoram. In 1986 opgericht samenwerkingsverband van het ministerie van Justitie, het ministerie van Economische Zaken, het toenmalige ministerie van WVC, de stichting Auteursrechtbelangen en de Vereniging voor Auteursrecht. *Doel:* het organiseren van manifestaties in het belang van de bekendheid van het auteursrecht en alles wat daarmee samenhangt. Onderdeel van de op voorlichting van het brede publiek gerichte activiteiten zijn de (gratis verkrijgbare) brochures 'Auteursrecht aspecten' en 'Naburige Rechten nader bekeken'.

Vereniging voor Auteursrecht

postbus 725
1180 AS Amstelveen
tel. 020-5 40 75 33

Voorzitter: prof. mr H. Cohen Jehoram. Wetenschappelijke vereniging, waarin het auteursrecht en daarmee verband houdende onderwerpen worden bestudeerd. In het lidmaatschap is een abonnement op het tijdschrift *Informatierecht/AMI*, tijdschrift voor Auteurs-, Media- en Informatierecht (tien keer per jaar) inbegrepen.

met het beschikbaar stellen voor raadpleging ter plaatse in de bibliotheek. Er wordt dan vaak gesproken van on line 'bladeren' of 'browsen' en vervolgens wordt gesteld dat als het inzien ter plaatse van een boek vrij is van auteursrechtelijke aanspraken, het inzien on line dit ook moet zijn. Deze parallel en deze zienswijze is echter niet juist, waarbij in de eerste plaats het accent verkeerd wordt gelegd. Het gaat namelijk niet om het inzien of 'browsen' zelf, maar om het daartoe beschikbaar stellen door de bibliotheek of (andere) exploitant. Het inzien zelf moet inderdaad vrij zijn van auteursrechtelijke aanspraken, maar het daartoe beschikbaar stellen niet (noodzakelijkerwijs). Een vergelijking met televisie kan dat verduidelijken: televisie kijken is auteursrechtelijk vrij, het uitzenden van een televisieprogramma – met andere woorden: het beschikbaar stellen om te worden bekeken – is dat niet.

Omdat het beschikbaar stellen voor on line 'browsen' de informatiebehoefte van zeer velen tegelijk geheel zal bevredigen is dergelijk beschikbaar stellen een vorm van primaire exploitatie die niet aan de zeggenschap van de auteursrechtelijke ontrokken kan worden.

Wie van de onaanvaardbaarheid van een vrijstelling van het on line aanbieden voor browsen niet overtuigd is, dient zich voor te stellen wat er zou gebeuren als iedereen de mogelijkheid zou hebben en de moeite zou nemen om tegelijkertijd in de leeszaal van zijn plaatselijke openbare bibliotheek de krant door te bladeren en te lezen. Iedereen (behalve de bibliotheken) zou zijn abonnement opzeggen en de krant zou ophouden te bestaan. De realiteit is dat de bestaande situatie waarin het aanbieden voor raadpleging ter plaatse van boeken en tijdschriften vrij is, bestaat bij de gratie van de praktische beperkingen en ongemakken die ermee verbonden zijn en het feit dat het daarom geen bedreiging voor de primaire exploitatie door (abonnements)verkoop vormt. Omdat aan het beschikbaar stellen voor raadpleging on line geen praktische beperkingen en ongemakken verbonden zijn en omdat het daarom wel een bedreiging voor de primaire exploitatie door het (eveneens) on line beschikbaar stellen door of met toestemming van de auteursrechtelijke ontrokken vormt, kan dergelijk beschikbaar stellen voor on line (full-text) browsen niet onder een bibliotheek-exceptie vallen.

De conclusie is mijns inziens, ten minste voorlopig, dat het full-text on line beschikbaar stellen niet op een verantwoorde wijze onder een bibliotheek-exceptie kan worden gebracht. Dat betekent niet dat bibliotheken niets on line zouden kunnen doen, het betekent alleen dat wanneer het om full-text informatie gaat daarvoor overeenstemming met de uitgever noodzakelijk is. De bibli-

otheek zal dan moeten opereren als een 'gewone' informatie-intermediair/marktpartij en als zijn infrastructuur en klantenbestand interessant zijn, zal dat mogelijk best lukken. Daarbij kan echter geen aanspraak worden gemaakt op een auteursrechtelijk privilege in de vorm van een bibliotheek-exceptie.

Raadpleging ter plaatse

Ten aanzien van het 'echte', min of meer traditionele aanbieden voor raadpleging ter plaatse, of dit nu gebeurt op een beeldscherm of op papier, dient naar mijn mening wel een bibliotheek-exceptie van toepassing te zijn. Momenteel wordt de bibliotheek door de auteursrechtelijke regels te zeer gehinderd bij het beschikbaar stellen binnen de muren van de bibliotheek. Die bibliotheek-exceptie voor het beschikbaar stellen ter plaatse zou er in de vorm van een concept-wetsartikel als volgt uit kunnen zien:

1 Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd het zonder direct of indirect economisch of commercieel voordeel beschikbaar stellen voor raadpleging ter plaatse van geschriften en de in dergelijke werken opgenomen andere werken, ongeacht de verschijningsvorm van dergelijke geschriften, door voor het publiek toegankelijke instellingen.

Toelichting (ten overvloede): het gaat hierbij slechts om aanbieden voor raadpleging ter plaatse binnen de muren van de bibliotheek en dus niet om on line beschikbaar stellen daarbuiten.

2 Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd het vervelvoudigen, waaronder begrepen het digitaliseren, van geschriften en de in dergelijke werken opgenomen andere werken ten behoeve van de in het eerste lid bedoelde vorm van beschikbaar stellen, voorzover de bewuste geschriften niet door of met toestemming van de rechtelijke ontrokken in digitale vorm voor dat doel beschikbaar worden gesteld.

Toelichting: het digitaliseren ten behoeve van aanbieden voor raadpleging ter plaatse wordt hiermee toegestaan.

Tot slot één voorbeeld uit de praktijk ter illustratie van deze concept-bibliotheek-exceptie: op grond hiervan zou de 'Lite-ROM', de cd-rom van het NBLC met literaire recensies, 'mogen', zolang de uitgevers niet zelf met een vergelijkbaar product komen.

